

Mag. Andreja Babič, OŠ Polje, Ljubljana

VLOGA ČUSTVENO-MOTIVACIJSKIH DEJAVNIKOV PRI VEDENJU OPAZOVALCEV MEDVRSTNIŠKEGA NASILJA

POVZETEK

Opazovalci medvrstniškega nasilja (MVN) so lahko pomemben preventivni dejavnik pri preprečevanju nasilja. Delimo jih na aktivne in pasivne spodbujevalce povzročitelja¹, ignorante in zagovornike žrtve. V raziskavi sem preverjala, kako empatija, osebna stališča do nasilja, samoučinkovitost za branjenje, zaznana stališča sošolcev o nasilju in šolska klima prispevajo k vlogi opazovalca MVN. Rezultati so pokazali, da k *aktivnemu spodbujevalcu povzročitelja* pomembno prispevata šolska klima in empatija; k *pasivnemu spodbujevalcu* empatija in osebna stališča do nasilja; *ignorantu* razredne norme in samoučinkovitost za branjenje; k *zagovorniku* žrtve pa samoučinkovitost, empatija in šolska klima.

Ključne besede: medvrstniško nasilje, agresivnost, preventivni dejavnik, pasivni spodbujevalec, zagovornik, medosebna odzivnost

ABSTRACT

Observers of peer violence may act as an important preventive factor in violence prevention. They are divided into active and passive encouragers of the bully, into ignorers, and into advocates of the victim. This study was conducted to examine how empathy, personal attitudes towards violence, effectiveness in defending oneself, the perceived attitudes of classmates towards violence, and the school climate contribute to the role of an observer of peer violence. The results have shown that an active encourager of the bully is significantly shaped by school climate and empathy; a passive encourager by empathy and personal attitudes towards violence; an ignorer by classroom norms and effectiveness in defending oneself; and an advocate of the victim by self-effectiveness, empathy and school climate.

Keywords: peer violence, aggression, preventive factor, passive encourager, advocate, interpersonal responsiveness

UVOD

Medvrstniško nasilje (MVN) v šoli je ponavljajoče se dejanje, ki privede do fizične in/ali psihične škode enemu ali več učencem, ki so zaznani kot bolj šibki in se teže branijo sami (Gini, Albiero, Benelli in Altoè, 2008). Pojavlja se v različnih oblikah, pri vseh pa imajo pomembno vlogo opazovalci. O'Connell, D. J. Pepler in W. M. Craig (1999) so ugotovili, da se okoli 88 % MVN odvija pred očmi opazovalcev, pri tem pa se le del opazovalcev odzove na dogodek. Opazovalci se delijo v štiri skupine: aktivni spodbujevalec povzročitelja, pasivni spodbujevalec povzročitelja, ignorant in zagovornik žrtve (Parada, 2000, v Pečjak, 2015).

Pri preprečevanju nasilja imajo opazovalci pomembno vlogo, saj s svojo pasivno prisotnostjo ali aktivnim spodbujanjem povzročitelja podaljšujejo čas epizode MVN (O'Connell idr., 1999). Z reagiranjem opazovalcev v smeri prekinitve nasilja pa uspešno prekinejo nasilje v 57 % primerov (Hawkins, Pepler, Craig, 2001).

Učenci spodbujajo povzročitelja v 81 % primerov MVN, pri tem pa imajo višje spoštovanje do povzročiteljev in so do njih bolj prijateljski. Prav tako opazovalci ob MVN uživajo v 30 % primerov, so nevtralni v 46 %, v 24 % nasilnih epizod pa se opazovalci počutijo neprijetno (Craig in Pepler, 1997).

Vloge opazovalcev je težko opredeliti enoznačno, saj nanje vplivajo tako individualni kot socialni dejavniki ter kontekst

¹ Do nedavna se je v strokovni literaturi pogosto pojavljal izraz *nasilnež*, zdaj pa je priporočena uporaba izraza *povzročitelj nasilja*, zato je ta izraz uporabljen tudi tam, kjer je bil izvorno uporabljen izraz *nasilnež*.

Preglednica 1: Vloge opazovalcev MVN (Parada, 2000, v Pečjak, 2015)

Aktivni spodbujevalec povzročitelja	spodbuja povzročitelja, predlaga, kako naj škoduje žrtvi, dogajanje spodbuja s smehom, velikokrat prevzame vlogo povzročitelja
Pasivni spodbujevalec povzročitelja	na strani povzročitelja, ne izkazuje neposredne podpore, situacijo opazuje, jo podpira s smehom, vabi preostale, naj se pridružijo gledanju »predstave«, ob MVN odkrito uživa
Ignorant	ni ne na strani žrtve ne na strani povzročitelja, za nasilje se ne zmeni in se ne vmešava
Zagovornik žrtve	s svojim ravnanjem odkrito pomaga žrtvi, poišče pomoč, poskuša zaščititi žrtev, jo odstrani iz situacije

MVN. Mnogi avtorji opozarjajo na razlike med spoloma. Nekateri ugotavljajo, da je med zagovorniki žrtev in ignoranti več deklet (Pozzoli in Gini, 2013) ter da je pri fantih pogostejše podpiranje povzročitelja (Craven, 2014; Salmivalli, Lagerspetz, Björkqvist, Österman in Kaukiainen, 1996), drugi pa, da med spoloma ni pomembnih razlik (Nickerson, Mele in Princiotta, 2008; Choi in Cho, 2013).

Drugi pomemben dejavnik je starost udeležencev. Mlajši učenci večkrat zavzamejo vlogo zagovornika žrtve v primerjavi s starejšimi (Pozzoli, Ang in Gini, 2012; Pöyhönen, Juvonen in Salmivalli, 2010). Starejši učenci (mladostniki) se odzovejo bolj pod vplivom vrstniških norm (Salmivalli in Voeten, 2004), imajo bolj pozitivno stališče do povzročitelja (Almeida, Correia in Marinho, 2010) ter se hitreje identificirajo s kulturo nasilja (Unnever in Cornell, 2003).

Dejavniki, ki vplivajo na vloge opazovalcev medvrstniškega nasilja

Na vlogo opazovalcev MVN vplivajo različni dejavniki. V nadaljevanju bom predstavila nekatere ključne: empatijo, stališča do MVN, samoučinkovitost za branjenje in šolsko klimo.

Empatija omogoča razumevanje druge osebe, pomembna je pri spodbujanju prosocialnega (Carlo, Crocket, Wolff in Beal, 2012) in zaviranju agresivnega vedenja (Vidmar in Avsec, 2011). Raziskave o tem, kako je empatija povezana z vlogami opazovalca MVN, ne dajejo enoznačnih rezultatov. Nekateri ugotavljajo, da empatija napoveduje vlogo zagovornika žrtve (Nickerson idr., 2008), drugi, da tudi vlogo ignoranta (Gini idr., 2008). Spol ima pri empatiji v povezavi z MVN raznolik vpliv. Dekleta na splošno izražajo višjo empatijo v primerjavi s fanti (Gini idr., 2008; Vidmar in Avsec, 2011).

Stališča so kompleksen psihološki pojav, ki usmerja naše obnašanje in mišljenje. Za vloge zagovornika in ignoranta so značilna protinasilna stališča, medtem ko aktivni in pasivni spodbujevalec povzročitelja podpirata nasilje

(Salmivalli in Voeten, 2004). Pri tem opazovalci večkrat podprejo tistega vrstnika, ki ga zaznavajo kot prijatelja, ne glede na njegovo vlogo ali povzročitelja ali žrtve (Oh in Hazler, 2009).

Na oblikovanje osebnih stališč vplivajo tudi normativna stališča. Znotraj razreda obstajajo nenapisana pravila, ki pomembno vplivajo na vedenje učencev, predvsem z vstopom slednjih v obdobje mladostništva (Harris, 1995, v Almeida, Correia in Marinho, 2009). Podpora sošolcev vpliva na nižanje tveganih vedenj in spodbuja vlogo zagovornika v razredu (Choi in Cho, 2013).

Ob vsem tem pa je pomembna tudi starost učencev, saj so starejši učenci manj pripravljeni zagovarjati žrtev kot mlajši učenci (Espelage, Green in Polanin, 2012).

Samoučinkovitost za branjenje predstavlja zaznano lastno učinkovitost za uspešno rešitev določene naloge na podlagi samoocene sposobnosti. Tako se bo učenec, ki se čuti sposobnega za reagiranje ob MVN, verjetneje odzval. Raziskovalci so ugotovili, da je samoučinkovitost za branjenje tisti dejavnik, ki najmočneje ločuje aktivne opazovalce od pasivnih opazovalcev (Gini idr., 2008).

Šolska klima je pomemben varovalni dejavnik pred tveganim vedenjem (zlorabo substanc, MVN, nošenjem orožja, pojavnostjo depresije) (Klein, Cornell in Konold, 2012).

Eden od dejavnikov šolske klime je občutek varnosti na šoli. Ta lahko nakazuje pojavnost nasilja v šoli, saj se ob vsakem procentu porasta MVN občutek varnosti na šoli zmanjša za 3 % (Waasdorp, Pas, O'Brennan in Bradshaw, 2011). Na pozitivno šolsko klimo pomembno vpliva tudi jasno zavračanje povzročiteljev v razredu, medtem ko visoka priljubljenost slabša razredno klimo (Waasdorp idr., 2011). Učenci, ki čutijo pripadnost do šole in v šoli uživajo, pa so bolj pripravljeni upoštevati šolska pravila in norme ter sodelovati s šolo pri preprečevanju nasilja (Ahmed, 2008).

Na negativna vedenja pa lahko vpliva tudi učiteljeva podpora, saj učenci, ki bolj zaupajo učitelju, redkeje

Preglednica 2: Razpored učencev po spolu in starosti

	Fantje		Dekleta		Skupaj	
	N	%	N	%	N	%
5. razred	81	24,0 %	91	26,9 %	172	50,9 %
8. razred	86	25,4 %	80	23,7 %	166	49,1 %
Skupaj	167	49,4 %	171	50,6 %	338	100,0 %

podpirajo povzročitelja (Choi in Cho, 2013; Salmivalli in Voeten, 2004).

Namen raziskave

V raziskavi sem preučevala, kako so omenjeni dejavniki povezani s posamezno vlogo opazovalca MVN in v kolikšni meri lahko vlogo napovedujejo. V nadaljevanju bodo predstavljene najpomembnejše ugotovitve.

METODA

Udeleženci

V raziskavi je sodelovalo 338 učencev štirih osnovnih šol, od tega je bilo 166 učencev 5. razreda in 172 učencev 8. razreda (preglednica 2).

Pripomočki

Vloga opazovalcev

Vprašalnik (Adolescent Peer Relations Instruments) je oblikoval Parada (2000, v Pečjak, 2015) za namen opredeljevanja vloge opazovalca MVN. Vloge, ki jih ugotavlja vprašalnik, so aktivni spodbujevalec povzročitelja, pasivni spodbujevalec povzročitelja, ignorant in zagovornik žrtve, vse štiri vloge pa se opazujejo pri vsakem posamezniku.

Sestavljen je iz 24 postavk, šest postavk za vsako vlogo. Udeleženci podajajo odgovore na šeststopenjski lestvici, in sicer odgovarjajo, v kolikšni meri posamezna trditev drži zanje. Višji rezultat pri posamezni vlogi pomeni višjo izraženost vloge opazovalca MVN.

Indeks medosebne odzivnosti (IRI)

Vprašalnik IRI (Interpersonal Reactivity Index; Davis, 1980, v Lamovec, 1988) meri medosebne razlike v empatiji in je sestavljen iz štirih lestvic: *zavzemanje perspektive*, *lestvica domišljije*, *empatična skrb* in *osebna prizadetost*. Vprašalnik je sestavljen iz 28 postavk, sedem postavk za vsako lestvico. Udeleženci odgovarjajo na petstopenjski lestvici, višji rezultat predstavlja višjo izraženost empatije. Za namen raziskave sem uporabila dve lestvici, *zavzemanje*

je perspektive in *empatično skrb*, vendar sem ju na podlagi analize vprašalnika združila v enotno lestvico.

Stališča do nasilja

Vprašalnik Stališč do nasilja (Bully Attitude Scale; Craven, 2014) meri stališča učencev do MVN. Merski instrument je sestavljen iz 19 postavk, učenci pa stališča podajajo na štiristopenjski lestvici. Višji rezultat pomeni višjo naklonjenost učenca do MVN. Lestvica je bila uporabljena za osebna stališča učencev in za ugotavljanje razrednih stališč.

Lestvica samoučinkovitosti ob interakciji z agresivnostjo

Vprašalnik samoučinkovitosti ob interakciji z agresivnostjo (Aggression Interaction Self-Efficacy Scale; Barchia in Bussey, 2011) je sestavljen iz dveh lestvic: *samoučinkovitosti za branjenje* in *samoučinkovitosti za MVN*. V raziskavi sem uporabila lestvico *samoučinkovitosti za branjenje*, ki je sestavljena iz treh vprašanj, ki neposredno sprašujejo učenca o njegovem občutku kompetentnosti za odzivanje ob fizičnem, verbalnem in odnosnem nasilju. Posamezni učenec ocenjuje svojo samoučinkovitost na sedemstopenjski lestvici, višji rezultat predstavlja višji občutek samoučinkovitosti za branjenje.

Vprašalnik šolske klime

Vprašalnik šolske klime (The School Climate Bullying Survey, SCBS; Cornell, 2012) je sestavljen iz 45 postavk, namenjenih za spremljanje šolske klime v kontekstu MVN. Za namen raziskave sem uporabila dve lestvici, in sicer *lestvico šolske klime, ki spodbuja iskanje pomoči*, in lestvico šolske klime dopuščanja pojavljanja MVN. Učenci postavke ocenjujejo na štiristopenjski lestvici.

Višji rezultat na lestvici šolske klime, ki spodbuja iskanje pomoči, predstavlja višje zaupanje učiteljem, prepričanja o tem, da je smiselno poiskati pomoč ob pojavu MVN, in nakazuje na pozitivno šolsko klimo.

Pri lestvici šolske klime dopuščanja pojavljanja MVN višji rezultat pomeni višji delež pojavnosti nasilja v šoli (npr. ustrahovanje učencev, zasmehovanje, žaljenje zaradi

narodnosti, norčevanje na temo spolnosti) ter nakazuje na negativno šolsko klimo.

Postopek

Zbiranje podatkov

Učenci so vprašalnik izpolnjevali maja in junija 2016, in sicer na dva načina: vodeno v 5. razredu, v 8. razredu pa samostojno. Pred prvim vprašalnikom sem jih prosila, naj odgovarjajo iskreno ter naj se spomnijo nedavnega dogodka MVN, ki so mu bili priča, ali pa dogodkov, ki jih večkrat opažajo. Tako sem poskusila usmeriti njihovo pozornost na MVN.

REZULTATI IN RAZPRAVA

Opisne statistike in primerjava vzorca

Analiza variance je pokazala, da se med šolami v večini ne pojavljajo pomembne razlike. Posameznike, ki so pri posamezni vlogi označili, da se ne obnašajo na določen način (na lestvici vloge so označili, da dejanje zanje »sploh ne drži«), sem iz analize vsake posamezne vloge izločila.

Vloga aktivnega spodbujevalca povzročitelja je homogena, saj se tako med spoloma kot med starostnima skupinama ne pojavljajo pomembne razlike. Prav tako se pri pasivnem

spodbujevalcu povzročitelja ne pojavljajo pomembne razlike med starostnima skupinama, so pa fantje v tej vlogi pogosteje kot dekleta.

Pri vlogi ignoranta so mlajši učenci pogosteje v tej vlogi, med spoloma pa ni pomembnih razlik.

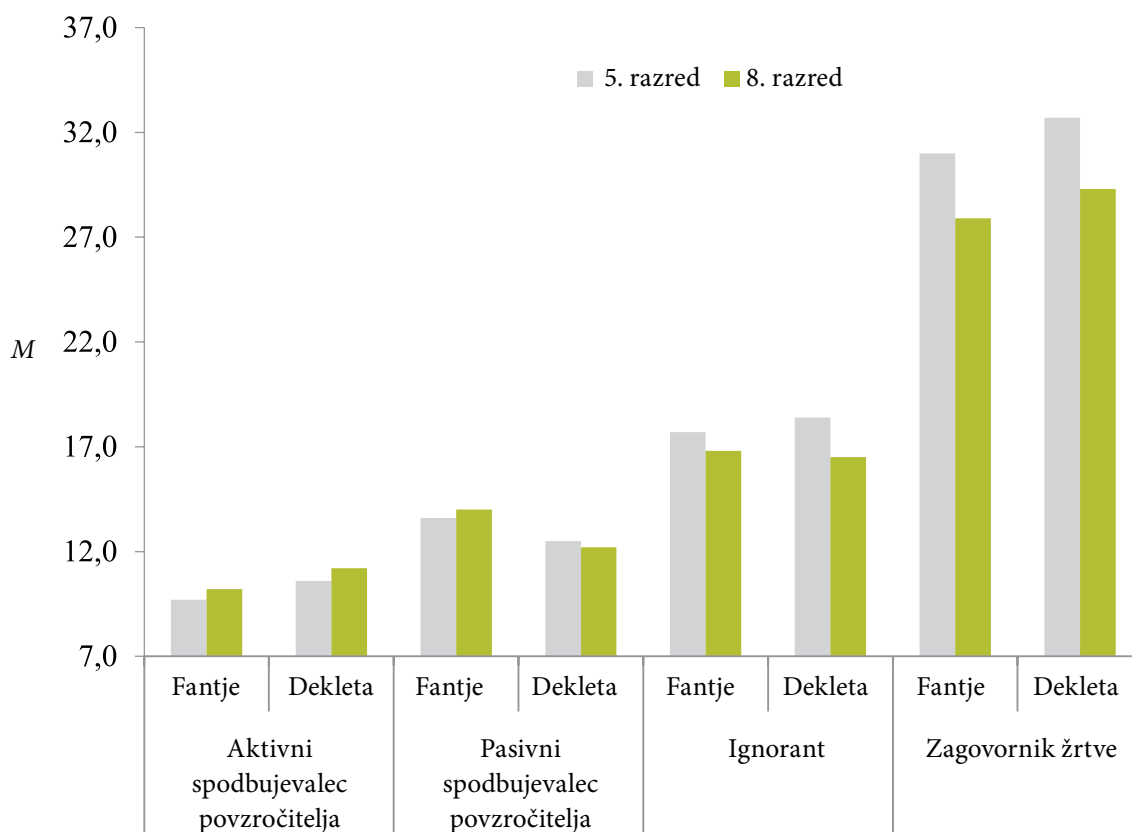
Izrazite in pomembne razlike pa so pri vlogi zagovornika žrtve. Dekleta so, ne glede na starost, pogosteje v vlogi zagovornika žrtve. Med različno starimi učenci pa so mlajši učenci pogosteje kot starejši v vlogi zagovornika. Ta vloga ima v primerjavi z drugimi vlogami opazovalcev MVN najvišje povprečje, kar kaže, da so se udeleženci najbolj opredeljevali kot zagovorniki žrtve.

Vpliv dejavnikov na vloge opazovalcev MVN

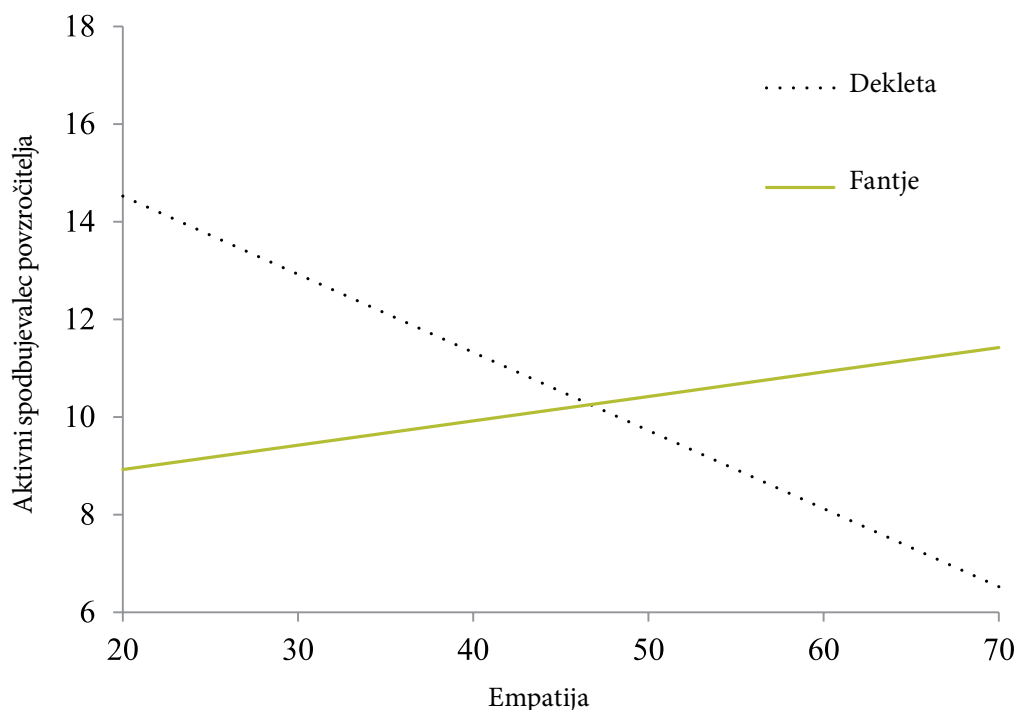
Vpliv posameznih dejavnikov na vlogo opazovalcev smo ugotavljali s hierarhično regresijsko analizo. Ti dejavniki najboljše pojasnjujejo vlogo zagovornika ($R^2 = 0,46$), srednje pa vlogo aktivnega ($R^2 = 0,22$) in pasivnega spodbujevalca povzročitelja ($R^2 = 0,19$). Najslabše je pojasnjena vloga ignoranta ($R^2 = 0,08$).

Empatija in vloge učencev pri MVN

Pri vlogi *aktivnega spodbujevalca povzročitelja* je bila empatija pomemben napovednik ob upoštevanju spola učencev

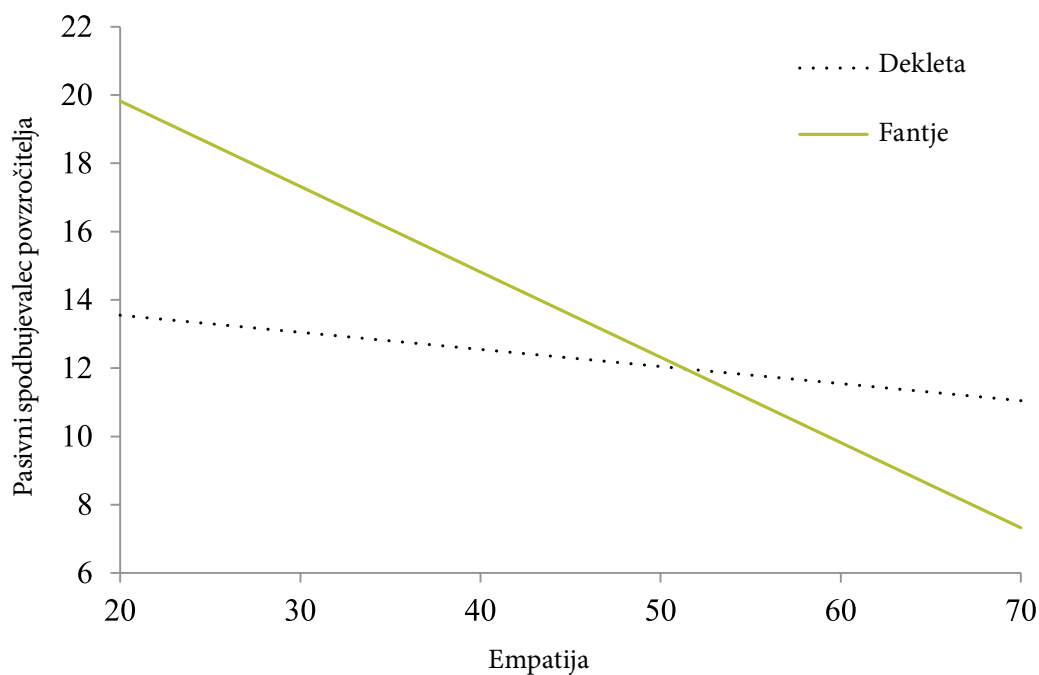
Slika 1: Povprečna izraženost vloge opazovalca MVN (M) glede na spol in starost

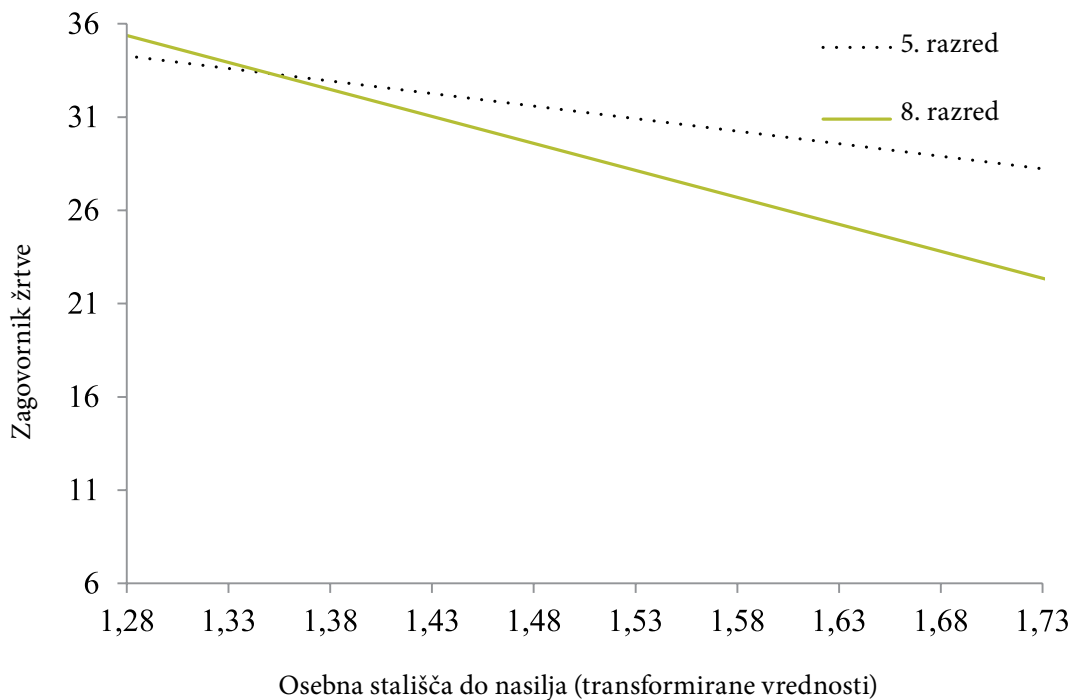
Slika 2: Interakcija med spolom in empatijo pri vlogi aktivnega spodbujevalca povzročitelja

(slika 2). Pri dekletih se z višjo empatijo vloga aktivnega spodbujanja povzročitelja znižuje, pri fantih pa višja empatija pomeni aktivnejše spodbujanje povzročitelja. To lahko razložimo s tem, da fantje empatijo lahko izkoristijo za uspešnejše škodovanje žrtvi, kar ugotavlja tudi V. Pöyhönen s sodelavkami (2010).

Empatija je bila pomembna tudi pri *pasivnem spodbujevalcu povzročitelja*. Tako pri dekletih kot fantih je potekala v isto smer, in sicer se je z višjo stopnjo empatije zniževala izraženost vloge pasivnega spodbujevalca povzročitelja. Pri fantih je empatija celo bolj zniževala vlogo pasivnega spodbujevalca povzročitelja kot pri dekletih (slika 3).

Slika 3: Interakcija med spolom in empatijo pri vlogi pasivnega spodbujevalca povzročitelja

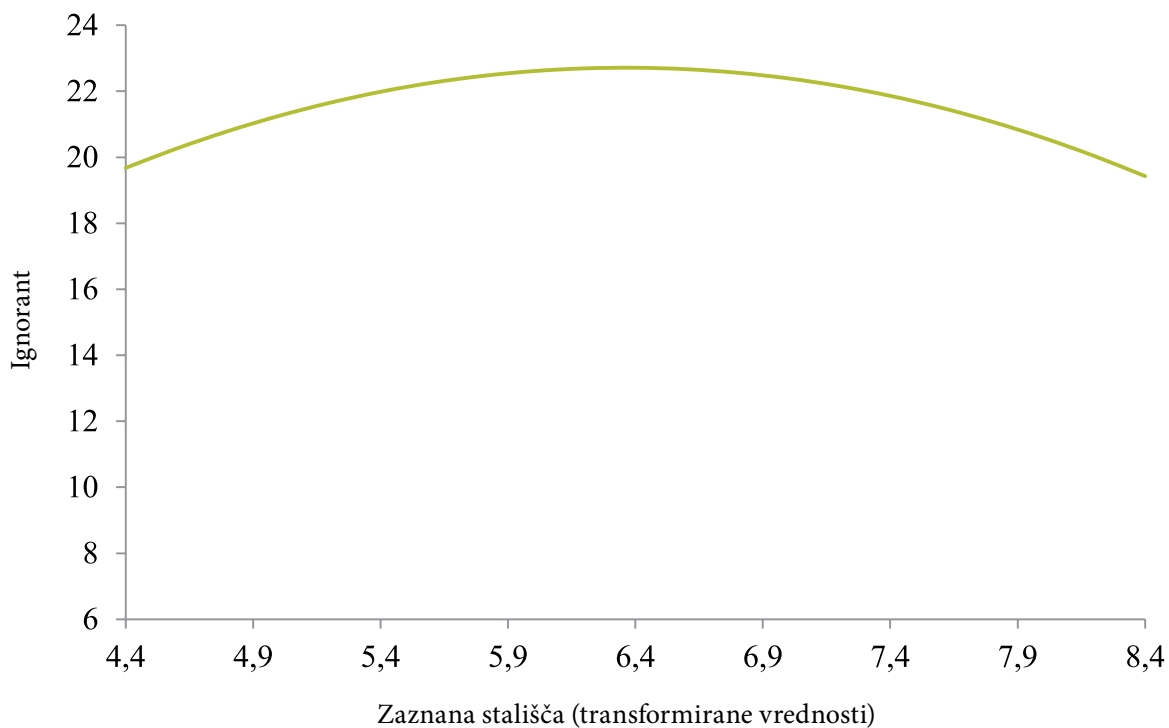

Slika 4: Interakcija med razredom in osebnimi stališči do nasilja pri vlogi zagovornika žrtve

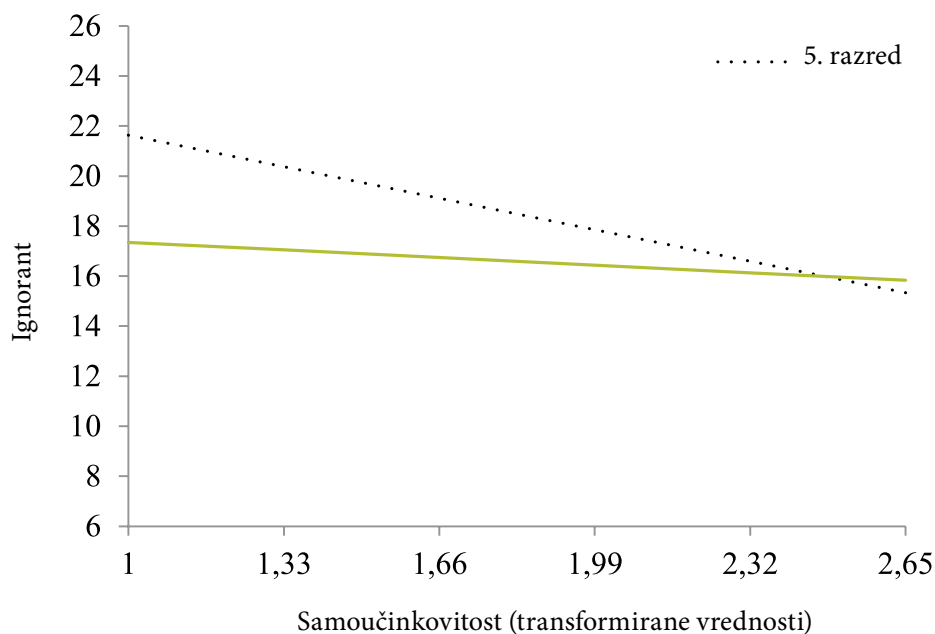
Pomembno vlogo je imela empatija tudi pri zagovorniku žrtve, in sicer se je z večanjem empatije večala tudi izražena vloga zagovornika, kar se sklada tudi s predhodnimi raziskavami (Gini idr., 2008; Nickerson idr., 2012).

Stališča in razredne norme

Stališča do nasilja so pomembno napovedovala vlogo pasivnega spodbujevalca povzročitelja in zagovornika. Bolj ko

Slika 5: Obrnjena kvadratna funkcija (oblika obrnjene črke »U«) povezave med vlogo ignoranta in zaznanimi stališči sošolcev

Slika 6: Interakcija med razredom in samoučinkovitostjo za branjenje pri vlogi ignoranta

je bil posameznik naklonjen nasilju, bolj je deloval v vlogi pasivnega spodbujevalca; manj je bil naklonjen nasilju, večkrat je prevzel vlogo zagovornika. Pri vlogi zagovornika so starejši učenci delovali skladneje s svojimi stališči kot mlajši učenci (slika 4).

Na vlogo *ignoranta* so najmočneje vplivale razredne norme, tj., kako so posamezniki zaznavali stališča sošolcev v razredu. Povezava tu je bila v obliki obrnjene kvadratne funkcije (oblika obrnjene črke »U«) (slika 5). Ta rezultat nakazuje, da so ignoranti predvsem tisti učenci, ki morda ne vedo, v katero smer se odzvati, razred pa jim prav tako ne nudi informacije o tem, kaj je sprejemljivo in kaj ne. Jasna razredna stališča tako pomagajo pri odločanju za vlogo in zmanjšujejo vlogo učencev, ki se na MVN ne odzovejo.

Samoučinkovitost za branjenje

Občutek samoučinkovitosti za branjenje je pomembno vplival na vlogo *ignoranta*, predvsem pri mlajših učencih (slika 6). Manj kot so se ti počutili kompetentne za odzivanje, večkrat so MVN ignorirali. Pri starejših učencih pa samoučinkovitost za branjenje ni imela tolikšnega vpliva na ignoriranje nasilja. Razliko morda lahko pripišemo tudi višji sposobnosti starejših učencev za predvidevanje posledic branjenja.

Pričakovano pa je bila samoučinkovitost za branjenje eden najpomembnejših napovednikov vloge *zagovornika žrtve*. To potrjuje tudi ugotovitev Gini in sodelavcev (2008), da je

samoučinkovitost za branjenje tisto, kar loči zagovornike žrtve od preostalih vlog opazovalcev MVN.

Šolska klima

Poleg osebnih spremenljivk in zaznanih stališč sošolcev v razredu sta na vloge opazovalcev MVN pomembno vplivali še dve spremenljivki šolske klime. Pri vlogi *aktivnega spodbujevalca povzročitelja* sta imeli pomembno vlogo tako šolska klima spodbujanja pomoči (zaupanje do šole) kot šolska klima, ki dopušča pojavnost nasilja. Pri fantih in dekletih se je zaupanje do šole (v smislu iskanja pomoči) izkazalo kot varovalni dejavnik pred aktivnim vključevanjem v nasilje, bolj izrazito pa je vplivalo na dekleta.

Šolska klima, ki dopušča nasilje, pa vpliva na dekleta in fante različno. Pri dekletih se z višjo pojavnostjo nasilja vključevanje v MVN viša, medtem ko se vloga aktivnega spodbujevalca nasilja pri fantih znižuje. To lahko kaže na željo po izstopanju oz. upiranje normam pri dekletih. Do podobnih ugotovitev sta prišla tudi C. Salmivalli in Voeten (2004), ko sta ugotovila, da dekleta bolj kot fante delujejo pod vplivom razrednih oziroma šolskih norm – tudi v smeri neželenega vedenja.

SKLEPI

Raziskava je pokazala, da na vloge opazovalcev MVN različno vplivajo različne spremenljivke, kar v sintezni obliki prikazuje preglednica 3.

Preglednica 3: Najpomembnejši napovedniki pri posamezni vlogi opazovalcev MVN

Opazovalec MVN	Dejavniki
Aktivni spodbujevalec povzročitelja	<ul style="list-style-type: none"> Šolska klima, ki dopušča pojavljanje nasilja na šoli (pri dekletih viša vlogo, pri fantih se vloga z višjo pojavnostjo nasilja na šoli znižuje); šolska klima, ki spodbuja iskanje pomoči (znižuje vlogo); empatija pri dekletih – negativna povezava, pri fantih – pozitivna povezava z višanjem vloge.
Pasivni spodbujevalec povzročitelja	<ul style="list-style-type: none"> Osebna stališča, ki podpirajo nasilje (zvišujejo vlogo); empatija – močnejši vpliv pri fantih.
Ignorant	<ul style="list-style-type: none"> Samoučinkovitost za branjenje (negativna povezava); zaznana razredna stališča – vloga najbolj izrazita pri nejasnih stališčih.
Zagovornik žrtve	Empatija (zvišuje vlogo); samoučinkovitost za branjenje (zvišuje vlogo); šolska klima, ki spodbuja iskanje pomoči (zvišuje vlogo); nizka osebna stališča, ki podpirajo nasilje – pri starejših bolj izrazito.

Ugotovitve kažejo, da je pri učencih pomembno delovanje na vseh ravneh. Pogovori o nasilju in jasno ter dosledno zagovarjanje nenasilja pomembno vplivajo na višjo frekvenco branjenja in nižanje spodbujanja nasilja (oblikovanje razrednih norm). Za večanje zagovorništv pa je pomembna tudi krepitev občutka samoučinkovitosti za branjenje. Učencem je treba predstaviti načine, kako se odzvati, ter poudariti, da ni nič narobe, če za pomoč ob tem prosijo odrasle osebe na šoli.

Ob tem pa je pomembno tudi višanje splošne občutljivosti učencev za MVN. Ob izvajanju raziskave sem namreč opazila, da veliko učencev določenih vedenj ne razume kot nasilnega vedenja, predvsem odnosnega nasilja ne dojemajo kot oblike nasilja. To kaže, da je MVN postal normativni del šolske kulture.

Pomemben vpliv v raziskavi pa sta imela tudi spol in starost. Pri dekletih se je izkazalo, da bolj ravnajo v skladu

s pričakovanji in normami okolja (konformizem), fantje pa v obratni smeri (uporništvu).

Starost učencev je imela pomembno vlogo pri samoučinkovitosti za branjenje in osebnimi stališči do nasilja. Mlajši učenci bolj ravnajo v skladu s svojim občutkom kompetentnosti za branjenje, kar nakazuje, da je mlajše učence pomembno naučiti, kako se odzvati v različnih situacijah MVN. Pri starejših učencih pa je pomembno delovanje na podpiranju in gradnji nenasilnih stališč.

Na podlagi te raziskave lahko sklenemo, da lahko z načrtnim podpiranjem zagovorništv in ubiranjem primernih pristopov za različne skupine preprečimo veliko oblik MVN. Okolje, ki spodbuja zagovarjanje žrtve, v manjši meri ustvarja pogoje za podpiranje povzročitelja, vsako odzivanje v smeri pomoči žrtvi pa pomembno pripomore k zmanjšanju MVN v šoli in ustvarjanju zdravega okolja za razvoj učencev.

VIRI IN LITERATURA

Ahmed, E. (2008). ‚Stop it, that’s enough‘: Bystander intervention and its relationship to school connectedness and shame management. *Vulnerable Children And Youth Studies*, 3(3), 203–213. doi:10.1080/17450120802002548.

Almeida, A., Correia, I., Marinho, S. (2010). Moral Disengagement, Normative Beliefs of Peer Group, and Attitudes Regarding Roles in Bullying. *Journal Of School Violence*, 9(1), 23–36.

Barchia, K. in Bussey, K. (2011). Predictors of Student Defenders of Peer Aggression Victims: Empathy and Social Cognitive Factors. *International Journal Of Behavioral Development*, 35(4), 289–297.

Carlo, G., Crockett, L. J., Wolff, J. M., Beal, S. J. (2012). The role of emotional reactivity, self-regulation, and puberty in adolescents’ prosocial behaviors. *Social Development*, 21(4), 667–685. doi:10.1111/j.1467-9507.2012.00660.x.

Choi, S. in Cho, Y. I. (2013). Influence of psychological and social factors on bystanders’ roles in school bullying among Korean-American students in the United States. *School Psychology International*, 34(1), 67–81. doi:10.1177/0143034311430406

Cornell, D. G. (2012). The school climate bullying survey: Description and research summary. Pridobljeno marca

- 2015 na http://curry.virginia.edu/uploads/resourceLibrary/School_Climate_Bullying_Survey_Description_for_Distribution_5-22-12.pdf.
- Craig, W. M. in Pepler, D. J. (1997). Observations of bullying and victimization in the school yard. *Canadian Journal Of School Psychology*, 13(2), 41–59. doi:10.1177/082957359801300205.
- Craven, J. S. (2014). Measuring students' attitudes toward bullying (Magistrsko delo, Humboldt State University, Kalifornija). Pridobljeno na: http://humboldt-dspace.calstate.edu/bitstream/handle/10211.3/123931/craven_jeffrey_s_sum2014.pdf?sequence=1.
- Espelage, D., Green, H., Polanin, J. (2012). Willingness to intervene in bullying episodes among middle school students: Individual and peer-group influences. *The Journal Of Early Adolescence*, 32(6), 776–801. doi:10.1177/0272431611423017.
- Gini, G., Albiero, P., Benelli, B. in Altoè, G. (2008). Determinants of adolescents' active defending and passive bystanding behavior in bullying. *Journal Of Adolescence*, 31(1), 93–105. doi:10.1016/j.adolescence.2007.05.002.
- Hawkins, D. L., Pepler, D. J., Craig, W. M. (2001). Naturalistic observations of peer interventions in bullying. *Social Development*, 10(4), 512–527. doi:10.1111/1467-9507.00178.
- Klein, J., Cornell, D., Konold, T. (2012). Relationships between Bullying School Climate and Student Risk Behaviors. *School Psychology Quarterly*, 27(3), 154–69. doi:10.1037/a0029350.
- Lamovec, T. (1988). Priročnik za psihologijo motivacije in emocij. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo.
- Nickerson, A. B., Mele, D., Princiotta, D. (2008). Attachment and empathy as predictors of roles as defenders or outsiders in bullying interactions. *Journal Of School Psychology*, 46(6), 687–703. doi:10.1016/j.jsp.2008.06.002.
- O'Connell, P., Pepler, D. J., Craig, W. M. (1999). Peer involvement in bullying: Insights and challenges for intervention. *Journal Of Adolescence*, 22(4), 437–452. doi:10.1006/jado.1999.0238.
- Oh, I. in Hazler, R. J. (2009). Contributions of personal and situational factors to bystanders' reactions to school bullying. *School Psychology International*, 30(3), 291–310. doi:10.1177/0143034309106499.
- Pöyhönen, V., Juvonen, Salmivalli, C. (2010). What Does It Take to Stand Up for the Victim of Bullying? The Interplay between Personal and Social Factors. *Merrill-Palmer Quarterly: Journal Of Developmental Psychology*, 56(2), 143–163.
- Pöyhönen, V., Juvonen, J., Salmivalli, C. (2012). Standing up for the victim, siding with the bully or standing by? Bystander responses in bullying situations. *Social Development*, 21(4), 722–741. doi:10.1111/j.1467-9507.2012.00662.x.
- Pečjak, S. (2015). MVN v šoli. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Pozzoli, T. in Gini, G. (2013). Why do bystanders of bullying help or not? A multidimensional model. *The Journal Of Early Adolescence*, 33(3), 315–340. doi:10.1177/0272431612440172.
- Pozzoli, T., Ang, R. P., Gini, G. (2012). Bystanders' reactions to bullying: A cross-cultural analysis of personal correlates among Italian and Singaporean students. *Social Development*, 21(4), 686–703. doi:10.1111/j.1467-9507.2011.00651.x.
- Salmivalli, C. in Voeten, M. (2004). Connections between attitudes, group norms, and behaviour in bullying situations. *International Journal of Behavioral Development*, 28(3), 246–258. doi:10.1080/01650250344000488.
- Salmivalli, C., Lagerspetz, K., Björkqvist, K., Österman, K., Kaukiainen, A. (1996). Bullying as a Group Process: Participant Roles and Their Relations to Social Status Within the Group. *Aggressive Behavior*, 22, 1–15.
- Unnever, J. D. in Cornell, D. G. (2003) The Culture of Bullying in Middle School. *Journal of School Violence*, 2(2), 5–27, doi: 10.1300/J202v02n02_02.
- Vidmar, M. in Avsec, A. (2011). Socialna inteligentnost, empatija in agresivno vedenje: Je stereotipna predstava agresivnega človeka kot socialno nekompetentnega zavajajoča? *Psihološka obzorja*, 20(4), 59–71.
- Waasdorp, T. E., Pas, E. T., O'Brennan, L. M., Bradshaw, C. P. (2011). A Multilevel Perspective on the Climate of Bullying: Discrepancies among Students, School Staff, and Parents. *Journal Of School Violence*, 10(2), 115–132.